

१२. मातृकापूजाविधिः

(क) अदित्यादिगोमयमातृकापूजाविधिः

कस्मिन्कुले मङ्गलपञ्चकञ्च कस्मिन्कुले मङ्गलसप्तकं स्यात् ।
त्रिमङ्गलं चापि कुले विशुद्धे नो लङ्घनीयाः कुलदेशधर्माः ॥१॥
मृत्तिकामङ्गलाहे च षोडशस्तम्भमण्डपः ।
करणीयः(रमणीयः) पूर्वमुखः कदलीतोरणान्वितः ॥२॥

प्रयोगः - कर्ता सन्ध्याकाले प्रक्षालितपाणिपादः स्वाचान्तः कृतकुशोपग्रहः
प्रथमं द्वारबहिर्देशे स्थापितसप्तदशगोमयपिण्डिकासु- ॐ अद्येहेत्यादिदेश-
कालौ सङ्कीर्त्य, प्रारीप्सितामुककर्मप्रतिबन्धकदुरितोपशमद्वारा मृत्तिकामङ्गलाङ्ग-
भूतत्वेन विनायकपूजनपूर्वकमदित्यादिसप्तदशगोमयमातृकाणां पूजनमहं
करिष्ये । इति संकल्प्य, समावाह्य पूजयेत् ।

ॐ कारस्य ब्रह्माऋषिर्देवी गायत्रीछन्दः परमात्मा देवता सर्वकर्मारम्भे
विनियोगः। ॐ गणानान्त्वेति मन्त्रस्य प्रजापतिर्ऋषिः यजुश्छन्दः गणपतिर्देवता
गणपतेरावाहनपूजनयोर्विनियोगः । ॐ गणानान्त्वागणपतिः हवामहेप्रिया-
णान्त्वाप्रियपतिः हवामहेनिधीनान्त्वानिधिपतिः हवामहेवसोमम । आहम-
जानिगर्भधमात्वमजासिगर्भधम् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः इति महाव्याहतीनां
प्रजापतिर्ऋषिः अग्निवायुसूर्या देवताः गायत्र्युष्णिगनुष्टुभश्छन्दांसि गणपतेरा-
वाहनपूजनयोर्विनियोगः । ॐ गणानान्त्वा ० ।

आवाहये तं गणराजदेवं रक्तोत्पलाभासमशेषवन्द्यम् ।
विघ्नान्तकं विघ्नहरं गणेशं भजामि रौद्रं सहितं च सिद्धया ॥
लम्बोदर महाकाय गजवक्त्र चतुर्भुज ।
आगच्छ गणराज त्वं यज्ञेऽस्मिन् सन्निधौ भव ॥
हे हेरम्ब त्वमेहोहि अम्बिकात्र्यम्बकात्मज ।

सिद्धिबुद्धिपते त्र्यक्ष लक्षलाभयुतः पितः ॥

नागस्य नागहारस्त्वं गणराज चतुर्भुज ।

भूषितः स्वायुधैर्दिव्यैः पाशाङ्कुशपरश्वधैः ॥

आवाहयामि पूजार्थं रक्षार्थं च मम क्रतोः ।

इहागत्य गृहाण त्वं पूजां यज्ञं च रक्ष मे ॥

ॐ भूर्भुवः स्वर्गणपते इहागच्छेह तिष्ठेत्यावाह्य प्रतिष्ठाप्य सुवर्णाद्यर्घपात्रे गन्धपुष्पाक्षतादीन् नारिकेलाद्यन्यतमं फलं च क्षिप्त्वा अर्घ्यं संपादयेत् ।

पवित्रीकरणम्- ॐ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वाविस्थां गतोऽपि वा ।

यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥

ॐ पुण्डरीकाक्षः पुनातु इति मन्त्रेण कुशत्रयगृहीतार्घ्यजलेन पूजादेशद्रव्याण्यात्मानं च त्रिः सिञ्चेत् । ततः ॐ गणानान्त्वा, ॐ भूर्भुवः स्वः गणपतये नमः आसनं समर्पयामि । एवं पाद्यम्, अर्घ्यम्, आचमनीयम्, स्नानीयम्, पुनराचमनीयम्, पञ्चामृतम्, शुद्धोदकस्नानम्, वस्त्रोपवस्त्रे, यज्ञोपवीतम्, गन्धम्, अक्षतान्, पुष्पाणि, दूर्वाङ्कुराणि, सिन्दूरम्, धूपम्, दीपम्, नैवेद्यम्, मोदकान्, ताम्बूलम्, दक्षिणाम् प्रदक्षिणाञ्च समर्प्य, सवस्त्रदक्षिणं फलं पात्रे संस्थाप्य पुरतो निधाय प्रार्थयेत् ।

प्रार्थना- रक्ष रक्ष गणाध्यक्ष रक्ष त्रैलोक्यरक्षक ।

भक्तानामभयं कर्ता त्राता भव भवार्णवात् ॥

द्वैमातुर कृपासिन्धो षाण्मातुराग्रज प्रभो ।

वरदस्त्वं वरं देहि वाञ्छितं वाञ्छितार्थदः ॥

अनेन फलदानेन फलदस्त्वं सदा मम ।

नमस्कारः-

ॐ विघ्नेश्वराय वरदाय सुरप्रियाय

लम्बोदराय सकलाय जगद्धिताय ।

पूर्वाङ्गखण्डे मातृकापूजाविधिः

नागाननाय श्रुतियज्ञविभूषिताय
गौरीसुताय गणनाथ नमो नमस्ते ॥
भक्तार्तिनाशनपराय गणेश्वराय
सर्वेश्वराय शुभदाय सुरेश्वराय ।
विद्याधराय विकटाय च वामनाय
भक्तिप्रियाय वरदाय नमो नमस्ते ॥
नमस्ते ब्रह्मरूपाय विष्णुरूपाय ते नमः ।
नमस्ते रूद्ररूपाय करिरूपाय ते नमः ॥

ततो बद्धाञ्जलिः प्रार्थयेत्-

ॐ त्वां विघ्नशत्रुदलनेति च सुन्दरेति
भक्तप्रियेति सुखदेति फलप्रदेति ।
विद्याप्रदेत्यघहरेति च ये स्तुवन्ति
तेभ्यो गणेश वरदो भव नित्यमेव ॥
ॐ वक्रतुण्ड महाकाय सूर्यकोटिसमप्रभ ।
अविघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥

पूजा सम्पूर्णतां यातु गणपते क्षमस्व इति । ततः ॐ मनोजूतिरिति
मन्त्रस्याङ्गिरसबृहस्पतिर्ऋषिर्बृहतीच्छन्दो बृहस्पतिर्देवता प्रतिष्ठापने विनियोगः।
ॐ मनोजूतिर्जुषतामाज्यस्यबृहस्पतिर्यज्ञमिमन्तनोत्त्वरिष्टंय्यज्ञःसमि-
मन्दधातु । विश्वेदेवासऽइहमादयन्तामोऽम्प्रतिष्ठ ॥ इति मन्त्रेणाक्षतैः
प्रतिष्ठाप्य- ॐ भूर्भुवः स्वः अदित्यादिसप्तदशगोमयमातर इहागच्छतेह
तिष्ठत इत्यावाह्य पूजयेत् ।

ताश्च यथा- अदितिर्देवमाता च स्वाहा सिद्धिः सरस्वती ।
कीर्तिर्लक्ष्मीधृतिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः ॥
बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिरेता गोमयमातरः ।

कर्मकाण्डभास्करे

ॐ अदितिरसि १, ॐ देवमातासि २, ॐ स्वाहासि ३, ॐ सिद्धिरसि ४, ॐ सरस्वत्यसि ५, ॐ कीर्तिरसि ६, ॐ लक्ष्मीरसि ७, ॐ धृतिरसि ८, ॐ मेधासि ९, ॐ पुष्टिरसि १०, ॐ श्रद्धासि ११, ॐ क्रियासि १२, ॐ मतिरसि १३, ॐ बुद्धिरसि १४, ॐ लज्जासि १५, ॐ वपुरसि १६, ॐ शान्तिरसि १७, इति प्रत्येकं संस्पृशेत्। प्रणवादिनमोन्तैश्चतुर्थ्यन्तनाममन्त्रैः प्रत्येकं षोडशोपचारैः काण्डानुसमयेन पूजयेत्, पदार्थानुसमयेन वा ।

पदार्थानुसमयपूजाविधिः - एतानि पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानीयपुनराचमनीयवस्त्रयज्ञोपवीताभरणानि ॐ अदित्यादिसप्तदशगोमयमातृभ्यो नमः, इदमनुलेपनम्, एतेऽक्षता, इमानि पुष्पाणि, इदं सिन्दूरम्, एष धूपः, एष दीपः, इदं नैवेद्यम्, इदं ताम्बूलम्, इदं फलम्, इदं द्रव्यम्, एषा प्रदक्षिणा, इदं नीराजनम्, अयं पुष्पाञ्जलिः, एष नमस्कारः - ॐ अदित्यादिसप्तदशगोमयमातृभ्यो नमः इति । ॐ अदित्यादिसप्तदशगोमयमातरः पूजिताः स्थ क्षमध्वं स्वस्थानं गच्छत । इति पदार्थानुसमयपूजाक्रमः । ततः समाचारात्स्त्रीभिर्मृत्तिकामङ्गलविधानं विधेयम् ।

— इति अदित्यादिगोमयमातृकापूजाविधिः —

(ख) तोरणमातृपूजाविधिः

प्रयोगः - अथोत्सवदिने प्रातःकाले कर्ता सुस्नातः शुचिवस्त्रधरः प्रक्षालितपाणिपादः शुक्लगन्धानुलेपनः कृतनित्यक्रियो यजमानः सुवर्णरजतकुशपवित्रान्वितदक्षिणकरो वामहस्ते धृतकुशः तोरणमातृसमीपे गोमयोपलिप्तभूमिन्यस्तश्रीपण्यदिप्रशस्तदारुमयपीठोपरि न्यस्तकुशासनेऽन्तर्जानुहस्तः प्राङ्मुख उपविश्याचम्य प्राणानायम्य तोरणमातृपूजां कुर्यात् ।

कुशतिलयवजलान्यादाय- ॐ अद्येहेत्यादिदेशकालौ स्मृत्वा कर्तव्या-

पूर्वाङ्गखण्डे मातृकापूजाविधिः

मुक्कर्मनिर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं गौर्यादिदशतोरणमातृपूजामहं करिष्ये इति संकल्प्य
ॐ मनोजूति० इति मन्त्रेण ॐ भूर्भुवः स्वः गौर्यादिदश-तोरणमातर
इहागच्छत इह तिष्ठत इत्यावाह्य प्रतिष्ठाप्य च पूजयेत् ।

तोरणमातृनामानि- गौरी च धनदा नन्दा विमला मङ्गला बला ।

गङ्गा च यमुना धात्री विधात्री तोरणाम्बिकाः ॥

ॐ गौर्यसि १, ॐ धनदासि २, ॐ नन्दासि ३, ॐ विमलासि ४,
ॐ मङ्गलासि ५, ॐ बलासि ६, ॐ गङ्गासि ७, ॐ यमुनासि ८,
ॐ धात्र्यसि ९, ॐ विधात्र्यसि १० इति प्रत्येकं स्पृशेत् । एतानि
पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानीयपुनराचमनीयानि ॐ गौर्यादिदशतोरणमातृभ्यो
नमः, इदमनुलेपनम्, एतेऽक्षताः, इमानि पुष्पाणि, इदं वस्त्रम्, इदं
यज्ञोपवीतम्, एष धूपः, एष दीपः, इदं नैवेद्यम्, इदं ताम्बूलम्, इदं
फलम्, इयं दक्षिणा, इयं प्रदक्षिणा, इदं नीराजनम्, अयं नमस्कारः,
अयं पुष्पाञ्जलिः ॐ गौर्यादिदशतोरणमातृभ्यो नमः ।

पुष्पाक्षतैः प्रत्येकं त्रिःपूजनम्- ॐ गौर्यै नमः ३, ॐ धनदायै नमः ३,
ॐ नन्दायै नमः ३, ॐ विमलायै नमः ३, ॐ मङ्गलायै नमः ३,
ॐ बलायै नमः ३, ॐ गङ्गायै नमः ३, ॐ यमुनायै नमः ३, ॐ
धात्र्यै नमः ३, ॐ विधात्र्यै नमः ३ इदं सिन्दूरम् ॐ
गौर्यादिदशतोरणमातृभ्यो नमः । ॐ गौर्यादिदशतोरणमातरः पूजिताः
स्थ क्षमध्वं स्वस्थानं गच्छत इति प्रणम्य विसर्जयेत् ।

— इति तोरणमातृपूजाविधिः —

(ग) द्वारमातृपूजाविधिः

प्रयोगः- ॐ अद्यहेत्यादिदेशकालौ स्मृत्वा करिष्यमाणामुक्कर्मनिर्विघ्नपरि-
समाप्त्यर्थं तदङ्गत्वेन नन्दादिसप्तद्वारमातृपूजामहं करिष्ये इति संकल्प्य
ॐ मनोजूति० इति मन्त्रेण ॐ भूर्भुवः स्वः नन्दादिसप्तद्वारमातर

इहागच्छत इह तिष्ठत इत्यावाह्य प्रतिष्ठाप्य पूजयेत् ।

द्वारमातृनामानि- नन्दा नन्दिनी वासिष्ठी वसुदेवा च भार्गवी ।

जया च विजया चैव सप्तैता द्वारमातरः ॥

ॐ नन्दासि १, ॐ नन्दिन्यसि २, ॐ वासिष्ठ्यसि ३, ॐ वसुदेवासि ४, ॐ भार्गव्यसि ५, ॐ जयासि ६, ॐ विजयासि ७ इति प्रत्येकं स्पृशेत् ।

द्वारमातृपूजनम्- एतानि पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानीयपुनराचमनीयानि ॐ नन्दादिसप्तद्वारमातृभ्यो नमः पुष्पाक्षतैः प्रत्येकं त्रिःपूजयेत् । ॐ नन्दायै नमः ३, ॐ नन्दिन्यै नमः ३, ॐ वासिष्ठ्यै नमः ३, ॐ वसुदेवायै नमः ३, ॐ भार्गव्यै नमः ३, ॐ जयायै नमः ३, ॐ विजयायै नमः ३, इदमनुलेपनम्, एतेऽक्षताः, इमानि पुष्पाणि, इदं सिन्दूरम्, इदं वस्त्रम्, इदं यज्ञोपवीतम्, एष धूपः, एष दीपः, इदं नैवेद्यम्, इदं ताम्बूलम्, इदं फलम्, इयं दक्षिणा, इयं प्रदक्षिणा, अयं नमस्कारः, अयं पुष्पाञ्जलिः ॐ नन्दादिसप्तद्वारमातृभ्यो नमः । ॐ नन्दादिसप्तद्वारमातरः यथाशक्ति यथाबुद्धि पूजिताः स्थ क्षमध्वं स्वस्थानं गच्छत इति प्रणम्य विसर्जयेत् ।

— इति द्वारमातृपूजाविधिः —

(घ) गौर्यादिषोडशमातृकापूजाविधिः

प्रयोगः- गृहाभ्यन्तरे गौर्यादिषोडशमातृश्व प्रत्येकं पूजयेत् । कुशतिलयव-जलान्यादाय- ॐ अद्येहेत्यादिदेशकालौ स्मृत्वा करिष्यमाणामुककर्मनिर्विघ्न-परिसमाप्त्यर्थं तदङ्गतया गणपतिदुर्गापूजनम्, सूर्यादिनवग्रहपूजनम्, गौर्यादि-षोडशमातृपूजनञ्चाहं करिष्ये इति सङ्कल्पयेत् ।

गणपतिपूजनम्- ॐ भूर्भुवः स्वः गणपते इहागच्छ इह तिष्ठ इत्यावाह्य ॐ गणानान्त्वा ० इति मन्त्रेण एतानि पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानीयपुनराचमनी-

यानि स० ॐ गणपतये नमः इत्यादि पूजयित्वा च बद्धाञ्जलिः प्रार्थयेत्-
ॐ वक्रतुण्डेत्यादिना ।

दुर्गापूजनम्- ॐ अम्बेऽअम्बिके० इति ॐ भूर्भुवः स्वः दुर्गे इहागच्छ
इह तिष्ठ इत्यावाह्य ॐ दुर्गायै नमः एतानि पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानीय-
पुनराचमनीयानि स० ॐ दुर्गायै नमः इत्यादि पूजयेत् ।

नवग्रहपूजनम्- ॐ सूर्यादिनवग्रहा इहागच्छत इह तिष्ठत इत्यावाह्य
एतानि पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानीपुनराचमनीयानि स० । ॐ साधिदैवतप्रत्य-
धिदैवतसूर्यादिनवग्रहेभ्यो नमः । ततः पुष्पाक्षतैः प्रत्येकं त्रिःपूजयेत् ।
ॐ आकृष्णेनरजसावर्त्तमानोनिवेशयन्नमृतम्मर्त्यञ्च । हिरण्ययेनसविता-
रथेनादेवोयातिभुवनानिपश्यन् ॥ ॐ सूर्याय नमः । ॐ इमन्देवाऽअ-
सपत्नः सुवद्धम्महतेक्षत्रायमहतेज्ज्यैष्ठ्यायमहतेजानराज्ज्यायेन्द्रस्येन्द्रि-
याय । इमममुष्यपुत्रममुष्यैपुत्रमस्यैविशऽएषवोमीराजासोमोस्माक-
म्ब्राह्मणानां राजा ॥ ॐ चन्द्रमसे नमः । ॐ अग्निर्मूर्द्धादिवः-
ककुत्पत्तिः पृथिव्याऽअयम् । अपां रेतां जिह्वति ॥ ॐ भौमाय
नमः । ॐ उद्बुध्यस्वाग्नेप्रतिजागृहित्वमिष्टाशपूर्त्ते सः सृजेथामयञ्च ।
अस्मिन्त्सधस्थेऽअद्भ्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवायजमानश्चसीदत ॥ ॐ बुधाय
नमः । ॐ बृहस्पतेऽअतियदर्योऽअर्हाद्युमद्विभातिक्क्रतुमज्जनेषु ।
यद्दीदयच्छवसऽऋतप्रजाततदस्मासुद्रविणान्धेहिचित्रम् (उपयाम-
गृहीतोसिबृहस्पतयेत्त्वैषतेयोनिर्बृहस्पतयेत्त्वा) ॥ ॐ बृहस्पतये नमः ।
ॐ अत्रात्परिस्तुतोरसन्ब्रह्मणाव्यपिबत्क्षत्रम्पयः सोमम्प्रजापतिः । ऋते-
नसत्त्यमिन्द्रियंविपानः शुक्क्रमन्थसऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु ॥
ॐ शुक्राय नमः । ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपोभवन्तुपीतये । शंख्यो-
रभिस्रवन्तुनः ॥ ॐ शनैश्चराय नमः । ॐ कयानश्चित्रऽआभुवदूती-
सदावृधः सखा । कयाशचिष्ठयावता ॥ ॐ राहवे नमः । ॐ केतुङ्-
कृण्वन्नकेतवेपेशोमर्याऽअपेशसे । समुषद्भिरजायथाः ॥ ॐ केतवे
नमः ।

अधिदेवताप्रत्यधिदेवतापूजनम्- ॐ त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं मुष्टिर्वर्द्धनम् ।
उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥ ॐ ईश्वराय अधिदेवताभ्यो
नमः । ॐ अग्निन्दूतम्पुरोदधे हव्यवाहमुपब्रुवे । देवाँ २ । आसादयादिह ।
ॐ अग्न्यादिप्रत्यधिदेवताभ्यो नमः । धूपदीपनैवेद्यानि साधिदैवतप्रत्यधि-
दैवतसूर्यादिनवग्रहेभ्यो नमः ।

ततः भगवन् विनायक, भगवति दुर्गे, भगवन्तो नवग्रहा युष्मत्प्र-
सादादिदं मे कर्म निर्विघ्नं परिसमाप्यताम् इत्युक्त्वा क्षमध्वमिति तान्
विसर्जयेत् ।

गौर्यादिषोडशमातृपूजनम्- ततः प्रतिमासु भित्तौ पटे वा लिखितासु अक्षत-
पुञ्जेषु वा ॐ मनोजूतिरिति मन्त्रेणाक्षतैः प्रतिष्ठाप्य ॐ भूर्भुवः स्वः
गौर्यादिषोडशमातर इहागच्छत इह तिष्ठत इत्यावाह्य पूजयेत् ।

गौर्यादिषोडशमातृनामानि-

गौरी पद्मा शची मेधा सावित्री विजया जया ।

देवसेना स्वधा स्वाहा मातरो लोकमातरः ॥

धृतिस्तुष्टिस्तथा पुष्टिरात्मनः कुलदेवता ।

गणेशेनाधिका ह्येता वृद्धौ पूज्यास्तु षोडश ॥

ॐ गौर्यसि १, ॐ पद्मासि २, ॐ शच्यसि ३, ॐ मेधासि ४,
ॐ सावित्र्यसि ५, ॐ विजयासि ६, ॐ जयासि ७, ॐ देवसेनासि ८,
ॐ स्वधासि ९, ॐ स्वाहासि १०, ॐ मातरःस्थ ११, ॐ लोक-
मातरःस्थ १२, ॐ धृतिरसि १३, ॐ तुष्टिरसि १४, ॐ पुष्टिरसि १५,
आत्मनःकुलदेवतासि १६ इति प्रत्येकं स्पृशेत् ।

गौर्यादिषोडशमातृपूजनम्- एतानि पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानीयपुनराचमनीयानि
स० ॐ गौर्यादिषोडशमातृभ्यो नमः । इदमनुलेपनम्, एतेऽक्षताः, इमानि
पुष्पाणि ॐ गौर्यादिषोडशमातृभ्यो नमः । ततः प्रत्येकं त्रिःपूजयेत्पुष्पाक्षतैः-
ॐ गौर्यै नमः ३, ॐ पद्मायै नमः ३, ॐ शच्यै नमः ३, ॐ मेधायै

पूर्वाङ्गखण्डे मातृकापूजाविधिः

नमः ३, ॐ सावित्र्यै नमः ३, ॐ विजयायै नमः ३, ॐ जयायै नमः ३, ॐ देवसेनायै नमः ३, ॐ स्वधायै नमः ३, ॐ स्वाहायै नमः ३, ॐ मातृभ्यो नमः ३, ॐ लोकमातृभ्यो नमः ३, ॐ धृत्यै नमः ३, ॐ तुष्ट्यै नमः ३, ॐ पुष्ट्यै नमः ३, ॐ आत्मनः कुलदेवतायै नमः ३, वस्त्रयज्ञोपवीतधूपदीपनैवेद्यसिन्दूरताम्बूलदक्षिणा-नीराजनप्रदक्षिणानमस्कारपुष्पाञ्जलीन् स०। ॐ गौर्यादिषोडशमातृभ्यो नमः । यथाशक्ति पूजिताःस्थ क्षमध्वमिति प्रणमेत् ।

— इति गौर्यादिषोडशमातृकापूजाविधिः —

(ङ) ब्राह्म्यादिसप्तमातृपूजनम्

प्रयोगः - प्रथमपङ्क्तौ गौर्यादिषोडशमातृपूजनं विधाय द्वितीयपङ्क्तौ ॐ मनोजूतिरिति मन्त्रेणाक्षतैः प्रतिष्ठाप्य ॐ ब्राह्म्यादिसप्तमातर इहागच्छत इह तिष्ठत इत्यावाह्य प्रतिष्ठाप्य च पूजयेत् ।

सप्तमातृनामानि- ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा ।

वाराही च तथेन्द्राणी चामुण्डा सप्त मातरः ।।

ॐ ब्राह्म्यसि १, ॐ माहेश्वर्यसि २, ॐ कौमार्यसि ३, ॐ वैष्णव्यसि ४, ॐ वाराह्यसि ५, ॐ इन्द्राण्यसि ६, ॐ चामुण्डासि ७, इति प्रत्येकं स्पृशेत् ।

पूजनम्- एतानि पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानीयपुनराचमनीयानि ॐ ब्राह्म्यादिसप्त-मातृभ्यो नमः। इदमनुलेपनम्, एतेऽक्षताः, इमानि पुष्पाणि, इदं वस्त्रम्, इदं यज्ञोपवीतम् । ततः पुष्पाक्षतैः प्रत्येकं त्रिःपूजयेत्- ॐ ब्राह्म्यै नमः ३, ॐ माहेश्वर्यै नमः ३, ॐ कौमार्यै नमः ३, ॐ वैष्णव्यै नमः ३, ॐ वाराह्यै नमः ३, ॐ इन्द्राण्यै नमः ३, ॐ चामुण्डायै नमः ३ । धूपदीप-नैवेद्यताम्बूलफलदक्षिणासिन्दूरप्रदक्षिणानमस्कारनीराजनपुष्पाञ्जलीन् स०।

ॐ ब्राह्म्यादिसप्तमातृभ्यो नमः । ॐ ब्राह्म्यादिसप्तमातरः पूजिताः स्थ
क्षमध्वमिति प्रणमेत् ।

वसोर्धाराः - ततः स्वाचारतः यजमानपत्नी पक्वान्नादिकं शिरसि निधाय
वसोर्धाराः प्रतीच्छेत् । ततः तप्तघृतेन भित्तौ लग्नाः पञ्च सप्त वा धाराः
कुर्यादेभिर्मन्त्रैः- ॐ वसोः पवित्रमसिशतधारं वसोः पवित्रमसि सहस्रधारम् ।
देवस्त्वासविता पुनातु वसोः पवित्रेण शतधारेण सुप्वाकामधुक्षः ॥ १ ॥
ॐ तां सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामाहं वणे सुमतिं विश्वजन्त्याम् । यामस्य क-
ण्वोऽदुहत्प्रपीनां सहस्रधाराम्पयसामहीङ्गाम् ॥ २ ॥ ॐ कस्त्वोहै-
नांददर्शसाहास्मै सहस्रधाराः सर्वान्कामान् दुहुहेतथैवैतद्यजमानाय सहस्र-
धाराः सर्वान्कामान् दुहुहे ॥ इति ।

आयुष्यमन्त्रजपः - ॐ आयुष्यमिति त्रयाणां दक्षऋषिः क्रमेणोष्णिकशक्वरी-
त्रिष्टुभश्छन्दांसि हिरण्यं देवता जपे विनियोगः । ॐ आयुष्यं वर्चस्यं ह-
रायस्पोषमौद्भिदम् । इदं हिरण्यं वर्चस्वज्जैत्राया विशतादुमाम् ॥ १ ॥
ॐ नतद्रक्षां सिनपिशाचास्तरन्ति देवानामोजः प्रथमजं ह्येतत् । यो वि-
भर्त्ति दाक्षायणं हिरण्यं स देवेषु कृणुते दीर्घमायुः समनुष्येषु कृणुते दीर्घ-
मायुः ॥ २ ॥ ॐ यदा बद्ध्वा नन्दाक्षायणा हिरण्यं शतानीकायसुमनस्य-
मानाः । तन्मऽआबद्ध्वा मिशतशरदाया युष्माञ्जरदष्टिर्यथासम् ॥ ३ ॥
ॐ द्यौः शान्तिरन्तरिक्षं शान्तिः पृथिवी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः ।
वनस्पतयः शान्तिर्विश्वे देवाः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः सवः शान्तिः शान्तिरेव-
शान्तिः सामा शान्तिरेधि ॥ ४ ॥ इति जपित्वा प्रणमेत् । ततो विप्राय
दक्षिणां संकल्प्य दद्यात् ।

क्षमापनम्- ॐ आवाहनं न जानामि न जानामि विसर्जनम् ।

पूजां चैव न जानामि क्षमध्वं मातृदेवताः ॥ इति ।

ततो विप्रो यजमानाय पुष्पादिप्रसादं दद्यात् ।

— इति मातृकापूजाविधिः —

१३. आभ्युदयिकश्राद्धविधिः

प्रयोगः- तत्र कर्ता प्रातः स्नानसन्ध्यादि कृत्वा प्राङ्मुख उदङ्मुखो वासने उपविश्य दीपं प्रज्ज्वलय्याचम्य ॐ नमोस्त्वनन्तायेति दीपं संपूज्य ॐ यं ब्रह्म०, अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थम्० इति गणेशम्, शुक्लाम्बर-धरम्० इति विष्णुञ्च प्रणम्य आसनेषु उदङ्मुखान् अष्टौ चतुरो वा ब्राह्मणान् तदभावे कुशबटून् संस्थाप्य मनोजूतिरिति प्रतिष्ठाप्य यवान् गृहीत्वा निमन्त्रयेत् ।

ब्राह्मणनिमन्त्रणम्- ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे अमुकगोत्रास्मन्मात्रादित्रयामुक-गोत्रास्मात्पित्रादित्रयामुकगोत्रास्मन्मातामहादित्रयश्राद्धसम्बन्धिनां सत्यवसु-संज्ञकानां विश्वेषां देवानां कृत्ये भवन्तो मया निमन्त्रिताः, ॐ निमन्त्रिताः स्म इति प्रतिवचनम् । पुनर्यवान् गृहीत्वा ॐ अद्येहामुकगोत्राणामस्मन्मातृ-पितामहीप्रपितामहीनाममुकामुकदेवीनां नान्दीमुखीनामद्यकर्तव्यामुक-कर्माङ्गभूताभ्युदयिकश्राद्धे भवन्तो मया निमन्त्रिताः, ॐ निमन्त्रिताः स्म इति प्रतिवचनम् । पुनर्यवान् गृहीत्वा ॐ अद्येहामुकगोत्राणामस्मत्पितृ-पितामहप्रपितामहानाममुकामुकशर्मणां नान्दीमुखानामद्यकर्तव्यामुककर्माङ्ग-भूताभ्युदयिकश्राद्धे भवन्तो मया निमन्त्रिताः, ॐ निमन्त्रिताः स्म इति प्रतिवचनम् ।

पुनर्यवान् गृहीत्वा ॐ अद्येहामुकगोत्राणामस्मन्मातामहप्रमातामह-वृद्धप्रमातामहानाममुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां नान्दीमुखानामद्यकर्तव्या-मुककर्माङ्गभूताभ्युदयिकश्राद्धे भवन्तो मया निमन्त्रिताः, ॐ निमन्त्रिताः स्म इति प्रतिवचनम् । इति निमन्त्रयेत् । अक्रोधनैः शौचपरैरित्यादि पठेत् । आगतं वः इति प्रश्नः, स्वागतम् इति प्रतिवचनम् ।

पादार्घः - वैश्वदेविकब्राह्मणपूर्वकं पादप्रक्षालनं कृत्वा पादयोरर्घं दद्यात् । यवकुशगन्धादियुतं पादार्घं संपाद्य- ॐ अद्येह अमुकगोत्रनान्दीमुखास्मन्मात्रादित्रयामुकगोत्रनान्दीमुखास्मत्पित्रादित्रयामुकगोत्रनान्दीमुखास्मन्मातामहादित्रयश्राद्धसम्बन्धिनो वसुसत्यसंज्ञका विश्वेदेवा एष पादार्घो वो नमः । पुनः पूर्ववत्पादार्घं संपाद्य- ॐ अद्येह अमुकगोत्रा अस्मन्मातृपितामहीप्रपितामहोऽमुकामुकामुकदेव्यो नान्दीमुख्य एष पादार्घो यथानामं वो नमः ।

पुनः पूर्ववत्- ॐ अद्येह अमुकगोत्रा अस्मत्पितृपितामहप्रपितामहाः अमुकामुकामुकशर्माणो नान्दीमुखा एष पादार्घो यथाभागं वो नमः । पुनः पूर्ववत्- ॐ अद्येह अमुकगोत्रा अस्मन्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहा अमुकामुकामुकशर्माणो नान्दीमुखाः सपत्नीका एष पादार्घो यथाभागं वो नमः ।

कर्मपात्रनिर्माणम्- एवं पादार्घं दत्त्वाचम्य श्राद्धदेशे ब्राह्मणानुपवेश्य तानाचमय्य स्वदक्षिणभागे कर्मपात्रं स्थापयेत् । भूमौ गन्धादिना शङ्खचक्रे विलिख्य तदुपरि आसनं तत्र पात्रं स्थापयेत् । तत्र - ॐ पवित्रेस्थो-
वृष्णाव्यौसवितुवः प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेणपवित्रेणसूर्यस्यरश्मिभिः ।।
इति मन्त्रेण पवित्रं क्षिपेत् । तत्पात्रं जलेन- ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽ-
आपोभवन्तुपीतये । शंय्योरभिस्रवन्तुनः ।। इति मन्त्रेण पूरयेत् । तत्र-
ॐ यवोसियवयास्मद्वेषोयवयारातीः (ॐ यवोसिसोमदैवत्योगोसवोदेव-
निर्मितः । प्रत्नमद्भिः पृक्तः पुष्ट्या नान्दीमुखान्पितृल्लोकान्पृणाहिनः स्वाहा) ।।
इति यवान् क्षिपेत् । ॐ गन्धद्वारान्दुराधर्षान्नित्यपुष्टांकरीषिणीम् ।
ईश्वरींसर्वभूतानांतामिहोपहूयेश्रियम् ।। इति गन्धं क्षिपेत् । ॐ श्रीश्चते-
लक्ष्मीश्चपत्न्यावहोरात्रेपाश्वेनक्षत्राणिरूपमश्चिनौव्यात्तम् । इष्णान्निषा-
णामुम्मऽइषाणसर्वलोकम्मऽइषाण ।। इति पुष्पाणि क्षिपेत् । ॐ अक्षन्न-
मीमदन्तह्यवप्प्रियाऽअधूषत । अस्तोषतस्वभानवोद्विप्प्राविष्ठयामती-
योजान्विन्द्रतेहरी ।। इत्यक्षतांश्च क्षिपेत् ।

पूर्वाङ्गखण्डे आभ्युदयिकश्राद्धविधिः

ततः ॐ यद्देवादेवहेडनन्देवाँसश्चकृमावयम् । अग्निर्मातस्मा-
देनसोविश्वाभ्युच्चत्त्वहसः ॥ १ ॥ ॐ यदिदिवायदिनक्तमेनाँसिचकृमा-
वयम् । वायुर्मातस्मादेनसोविश्वाभ्युच्चत्त्वहसः ॥ २ ॥ ॐ यदिजा-
ग्रद्यदिस्वप्नऽएनाँसिचकृमावयम् । सूर्योमातस्मादेनसोविश्वाभ्युच्च-
त्त्वहसः ॥ ३ ॥ इति ऋक्त्रयेण दर्भैरालोडयन् कर्मपात्रस्थजलमभिमन्त्र्य
कुशत्रयसहितं कर्मपात्रोदकमादाय-

ॐ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वाविस्थां गतोऽपि वा ।

यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥

ॐ पुण्डरीकाक्षः पुनातु इत्युक्त्वा श्राद्धदेशं द्रव्याण्यात्मानं च
सिञ्चेत् ।

सङ्कल्पः - कुशादिकमादाय- ॐ तत्सत् ३ ॐ विष्णुः ३ नमः परमात्मने
पुराणपुरुषोत्तमाय अद्यहेत्यादिदेशकालौ संकीर्त्य अमुकगोत्राणामस्मन्मातृ-
पितामहीप्रपितामहीनाममुकामुकाऽमुकदेवीनां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां
नान्दीमुखीनाम् तथामुकगोत्राणामस्मपितृपितामहप्रपितामहानाममुका-
मुकाऽमुकशर्मणां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां नान्दीमुखानां तथामुकगोत्राणामस्म-
न्मातामहप्रमातामह वृद्धप्रमातामहानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां
वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां नान्दीमुखानां (प्रीतये) सत्यवसुसंज्ञकविश्वदेवपूर्वकम्
अमुककर्माङ्गतयाभ्युदयिकश्राद्धं सांकल्पिकेन विधिना एभिर्द्रव्यैरहं करिष्ये
ॐ कुरुष्व इति प्रतिवचनम् । इति संकल्प्य त्रिर्गायत्रीं जपेत् ।

ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च ।

नमः स्वाहायै स्वधायै नित्यमेव नमो नमः ॥

इति त्रिःपठित्वा- सप्तव्याधादशाणेषु ० इत्यादि पठेत् । ततो
दिग्बन्धनम् कुशानादाय- ॐ अग्निष्वात्ताःपितृगणाःप्राचीरक्षन्तुमेदिशम् ।
ॐ अपहताऽअसुरारक्षाँसिद्विषदः ॥ ॐ तथाबर्हिषदःपान्तुयाभ्यां-
येपितरःस्थिताः । ॐ अपहताऽअसुरारक्षाँसिद्विषदः ॥ ॐ प्रतीची-
माज्यपास्तद्वत् । ॐ अपहताऽअसुरारक्षाँसिद्विषदः ॥ ॐ उदीची-

कर्मकाण्डभास्करे

मपिसोमपाः । ॐ अपहताऽअसुरारक्षाः,सिद्धदिषदः ।। ॐ ऊर्ध्वतस्त्व-
र्यमारक्षेत्कव्यवाडनलोप्यधः । ॐ अपहताऽअसुरारक्षाः,सिद्धदिषदः ।।

ॐ रक्षोभूतपिशाचेभ्यस्तथैवासुरदोषतः ।

सर्वतश्चाधिपस्तेषां यमो रक्षां करोतु मे ।।

इति मन्त्रैः पूर्वादिषु यवान् विकिरेत् ।

नीबीबन्धनम्- अनेन मन्त्रेण- ॐ त्वमग्नेद्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वम-
द्भ्यस्त्वमश्मनस्प्यरि । त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वन्नृणान्नृपतेजायसे-
शुचिः ।।

आसनम्- ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे नान्दीमुखामुकगोत्रास्मन्मात्रादित्रय-
सम्बन्धिनाम् तथानान्दीमुखामुकगोत्रास्मत्पित्रादित्रयसम्बन्धिनाम् तथा नान्दी-
मुखामुकगोत्रास्मन्मातामहादित्रयश्राद्धसम्बन्धिनां सत्यवसुसंज्ञकानां विश्वेषां
देवानामिदमासनं वो नमः ।

एवम् ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे अमुकगोत्राणामस्मन्मातृपितामही-
प्रपितामहीनाममुकामुकामुकदेवीनां नान्दीमुखीनां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणा-
मिदमासनं त्रिधा विभज्य युष्मभ्यं नमः ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे
अमुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहप्रपितामहानाममुकामुकामुकशर्मणां वसुरु-
द्रादित्यस्वरूपाणां नान्दीमुखानामिदमासनं त्रिधा विभज्य युष्मभ्यं नमः ।
ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे अमुकगोत्राणामस्मन्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमाता-
महानाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां नान्दीमुखा-
नामिदमासनं त्रिधा विभज्य युष्मभ्यं नमः इत्यासनानि दत्त्वा, आसनानि च
ऋज्वमूलकुशाः ।

पूजनम्- ॐ सप्तऽऋषयः ०, ॐ सत्यवसुसंज्ञकेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो
नमः । ॐ मातृपितामहीप्रपितामहीभ्यो नमः । ॐ पितृपितामहप्रपिता-
महेभ्यो नमः । ॐ मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहेभ्यो नमः, इति
गन्धाक्षतपुष्पताम्बूलवस्त्रयज्ञोपवीतभूषणादिभिः समभ्यर्च्य धूपदीपौ नैवेद्यं

पूर्वाङ्गखण्डे आभ्युदयिकश्राद्धविधिः

च कारयेत् । यवकुशजलान्यादाय- ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे नान्दीमुखा-
मुकगोत्रास्मन्मात्रादित्रयसम्बन्धिनः तथा नान्दीमुखामुकगोत्रास्मत्पित्रादित्रय-
श्राद्धसम्बन्धिनः तथा नान्दीमुखामुकगोत्रास्मन्मातामहादित्रयश्राद्धसम्बन्धिनः
सत्यवसुसंज्ञका विश्वेदेवा एतान्यर्चनविधौ गन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्यताम्बूल-
यज्ञोपवीतद्रव्यभूषणवासांसि यथाभागं वो नमः । तथा ॐ अद्येहाभ्युदयिक-
श्राद्धे अमुकगोत्रा अस्मन्मातृपितामहीप्रपितामह्यः अमुकामुकामुकदेव्यो
नान्दीमुख्य एतान्यर्चनविधौ गन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्यताम्बूलयज्ञोपवीत-
द्रव्यभूषणवासांसि त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं नमः । तथा ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे
अमुकगोत्रा अस्मत्पितृपितामहप्रपितामहाअमुकामुकामुकशर्माणो नान्दीमुखा
एतान्यर्चनविधौ गन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्यताम्बूलयज्ञोपवीतद्रव्यभूषणवासांसि
त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं नमः । तथा ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे अमुकगोत्राऽ-
स्मन्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहा अमुकामुकामुकशर्माणः सपत्नीका
नान्दीमुखा एतान्यर्चनविधौ गन्धपुष्पाक्षतधूपदीपनैवेद्यताम्बूलयज्ञोपवीत-
द्रव्यभूषणवासांसि त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं नमः । अर्चनविधौ सर्वं परिपूर्णमस्तु,
अस्तु परिपूर्णम् इति प्रतिवचनम् । ततः आचमनं कुर्यात् ।

भूस्वाम्यन्नदानम् - ॐ इदमामात्रं सजलमेतद्भूस्वामिपितृभ्यो नमः,
इत्युत्सृजेत् ।

अन्नसङ्कल्पः - प्रथमं विश्वदेवान्नपात्रमालभ्य, ॐ पृथिवीतेपात्रं द्यौरपिधानं-
ब्राह्मणस्यमुखे अमृते अमृतं जुहोमि स्वाहा । ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधानि-
दधे पदम् । समूढमस्य पाशं सुरे ॥ इति पठित्वा ॐ कृष्णहव्यमिदं
रक्ष मदीयम्, ॐ इदमन्नम्, ॐ इमा आपः, ॐ इदमाज्यम्, ॐ
इदं हविः एतान्युपकरणानि इति विप्रदक्षिणाङ्गुष्ठं निवेश्य ॐ यवोसि-
यवयास्मद्द्वेषो यवयारातीः, इति श्राद्धदेशे यवान् विकीर्य सयवजल-
कुशत्रयमादाय- ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे अमुकगोत्रास्मन्मात्रादित्रयश्राद्ध-
सम्बन्धिभ्यस्तथामुकगोत्रास्मत्पित्रादित्रयश्राद्धसम्बन्धिभ्यः तथामुकगोत्रास्म-

कर्मकाण्डभास्करे

न्मातामहादित्रयश्राद्धसम्बन्धिभ्यः सत्यवसुसंज्ञकेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्य इदमामात्रं सजलं सोपस्करं यथा भागं वो नमः । पूर्ववत्पात्रालम्भनादि सर्वं कृत्वा- ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे अमुकगोत्राभ्योऽस्मन्मातृपितामहीप्रपितामहीभ्योऽ- मुकामुकामुकदेवीभ्यो वसुरुद्रादित्यस्वरूपाभ्यो नान्दीमुखीभ्य इदमामात्रं सजलं सोपस्करं त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं नमः ।

पुनः पात्रालम्भनादिकं पूर्ववद्विधाय- ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे अमुक- गोत्रेभ्योऽस्मत्पितृपितामहप्रपितामहेभ्योऽमुकामुकामुकशर्मभ्यो वसुरुद्रादित्य- स्वरूपेभ्यो नान्दीमुखेभ्य इदमामात्रं सजलं सोपस्करं त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं नमः । पुनः पूर्ववत्- ॐ अद्येहाभ्युदयिकश्राद्धे अमुकगोत्रेभ्योऽस्मन्मातामह- प्रमातामहवृद्धप्रमातामहेभ्योऽमुकामुकामुकशर्मभ्यः सपत्नीकेभ्यो वसुरुद्रादित्य- स्वरूपेभ्यो नान्दीमुखेभ्य इदमामात्रं सजलं सोपस्करं त्रेधा विभज्य युष्मभ्यं नमः । ॐ सप्तऽऋषयः ०, ॐ यथेमां वाचम् ० । इति ।

अच्छिद्रवाचनम्- अन्नहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च यद्धवेत् ।

तत्सर्वमच्छिद्रमस्तु भास्करस्य प्रसादतः ॥

नमस्तुभ्यं विरूपाक्ष नमस्तेऽनेकचक्षुषे ।

नमः पिनाकहस्ताय वज्रहस्ताय वै नमः ॥

ततो गायत्रीं जपित्वा ॐ मधु मधु मधु इति, पितृमन्त्रवर्जं पुरुष- सूक्तादि च पठेत् । रक्षोघ्नैन्द्रशान्तिमन्त्राञ्छ्रावयेत् । मधुवातेत्यादिकृचस्थाने उपास्मैगायतानर इति पञ्चर्चं सूक्तं पठेत् ।

सूक्तपाठः - उपास्मैगायतानरः पवमानायेन्दवे । अभिदेवाँ २ ॥ १ ॥ इय- क्षते ॥ १ ॥ येत्त्वाहिहत्त्येमघवन्नवर्द्धन्येशाम्बरेहरिवोयेगविष्टौ । येत्त्वानू- नमनुमदन्तिविष्प्राः पिबेन्द्रसोमः सगणो मरुद्भिः ॥ २ ॥ जनिष्ठाऽउग्रः - सहसेतुरायमन्द्रऽओजिष्ठो बहुलाभिमानः । अवर्द्धन्निन्द्रम्मरुतश्चिदत्र- मातायद्दवीरन्दधनद्धनिष्ठाः ॥ ३ ॥ आतूनऽइन्द्रवत्रहन्नस्माकमर्द्धमागहि । महान्महीभिरूतिभिः ॥ ४ ॥ त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभिविश्वाऽअसिस्पृधः । अशस्तिहाजनिता विश्वतूरसित्वन्तूर्य्यतरुष्यतः ॥ ५ ॥ इति, अक्षन्नमीम-

पूर्वाङ्गखण्डे आभ्युदयिकश्राद्धविधिः

दन्तह्यवप्प्रियाऽअधूषत । अस्तोषतस्वभानवोविष्प्रानविष्ठयामतीयोजा-
न्विन्द्रतेहरी ॥ इति च श्रावयेत् ।

विकिरासनम्- आस्तृतप्रागग्रकुशत्रयायां भूमौ कुशयवजलान्यादाय-

ॐ असंस्कृतप्रमीतानां त्यागिनो कुलयोषिताम् ।

उच्छिष्टभागधेयानां दर्भेषु विकिरासनम् ॥

इति मन्त्रेण कुशरूपमासनमास्तृतकुशत्रयोपरि उत्सृजेत् ।

ॐ अग्निदग्धाश्च ये जीवा येप्यदग्धाः कुले मम ।

भूमौ दत्तेन तृप्यन्तु तृप्ता यान्तु परां गतिम् ॥

इति मन्त्रेण दत्तासनोपरि तदन्नं विकिरेत् ।

पिण्डदानम्- आचम्य हरिं स्मृत्वा पिण्डदानं कुर्यात् । ॐ सुप्रोक्षितमस्तु,
ततो विश्वदेवादिब्राह्मणहस्तेषु ॐ शिवा आपःसन्तु, ॐ सौमनस्यमस्तु,
ॐ अक्षतञ्चारिष्टमस्तु इति जलपुष्पयवान् क्रमेण दद्यात् ।

अक्षय्योदकदानम्- सजलयवकुशत्रयमादाय- ॐ अद्येहामुकगोत्रा अस्म-
न्मातृपितामहीप्रपितामह्योऽमुकामुकामुकदेव्यो वसुरुद्रादित्यस्वरूपा नान्दीमुख्य
आभ्युदयिकश्राद्धे दत्तैतदन्नपानादिभिः प्रीयन्ताम् । ॐ अद्येहामुकगोत्रा
अस्मत्पितृपितामहप्रपितामहा अमुकामुकामुकशर्माणो वसुरुद्रादित्यस्वरूपा
नान्दीमुखा आभ्युदयिकश्राद्धे दत्तैतदन्नपानादिभिः प्रीयन्ताम् । ॐ अद्येहामुक-
गोत्रा अस्मन्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहा अमुकामुकामुकशर्माणः सपत्नीका
वसुरुद्रादित्यस्वरूपा नान्दीमुखा आभ्युदयिकश्राद्धे दत्तैतदन्नपानादिभिः
प्रीयन्ताम् ।

आशीर्वादप्रार्थना- ततः प्राङ्मुखोऽञ्जलिं बध्वाशिषः प्रार्थयेत्- ॐ गोत्रं
नो वर्द्धताम्, ॐ वर्द्धताम् । ॐ दातारो नोऽभिवर्द्धन्ताम्, ॐ वर्द्धन्ताम् ।
ॐ वेदा वर्द्धन्ताम्, ॐ वर्द्धन्ताम् । ॐ सन्ततिर्वर्द्धताम्, ॐ वर्द्धताम् ।
ॐ श्रद्धाच नो माव्यगमत्, ॐ मागात् । ॐ बहुदेयञ्च नोऽस्तु, ॐ
अस्तु । ॐ अन्नं च नो बहु भवेत्, ॐ भवतु । ॐ अतिथींश्च

लभेमहि, ॐ लभध्वम् । ॐ याचितारश्च नः सन्तु, ॐ सन्तु । ॐ मा याचिष्म कञ्चन, ॐ मा याचेथाः । ॐ एता आशिषः सत्याः सन्तु, ॐ सन्तु इत्याशीःप्रार्थना प्रतिवचनञ्च । ततः श्राद्धकर्ता ब्राह्मणहस्तेन तिलकं कुर्यात् ।

दक्षिणादानम्- ॐ अद्येहेत्यादि अमुकगोत्रास्मन्मात्रादित्रयामुकगोत्रास्म-
त्पित्रादित्रयामुकगोत्रास्मन्मातामहादित्रयश्राद्धसम्बन्धिनां सत्यवसुसंज्ञकानां
विश्वेषान्देवानां कृतैतदाभ्युदयिकश्राद्धप्रतिष्ठार्थमिमानि फलमूलानि वनस्पति-
दैवतानि तन्मूल्योपकल्पितं द्रव्यं वामुकदैवतं दक्षिणात्वेन यथानामगोत्राय
ब्राह्मणाय दातुमहं समुत्सृजे इत्युत्सृजेत् । पुनः ॐ अद्येहामुकगोत्राणा-
मस्मन्मातृपितामहीप्रपितामहीनाममुकामुकामुकदेवीनां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां
नान्दीमुखीनां कृतैतदाभ्युदयिकश्राद्धप्रतिष्ठार्थमिमानि फलमूलानि वनस्पति-
दैवतानि तन्मूल्योपकल्पितं द्रव्यं वामुकदैवतं दक्षिणात्वेन यथानामगोत्राय
ब्राह्मणाय दातुमहं समुत्सृजे इति उत्सृजेत् ।

पुनः ॐ अद्येहामुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहप्रपितामहानाममुका-
मुकामुकशर्मणां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां नान्दीमुखानां कृतैतदाभ्युदयिकश्राद्ध-
प्रतिष्ठार्थमिमानि फलमूलानि वनस्पतिदैवतानि तन्मूल्योपकल्पितं द्रव्यं
वामुकदैवतं दक्षिणात्वेन यथा नामगोत्रायेत्यादि ।

पुनरपि ॐ अद्येहामुकगोत्राणामस्मन्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहा-
नाममुकामुकामुकशर्मणां सपत्नीकानां वसुरुद्रादित्यस्वरूपाणां नान्दीमुखानां
कृतैतदाभ्युदयिकश्राद्धप्रतिष्ठार्थमिमानि फलमूलानि वनस्पतिदैवतानि तन्मूल्यो-
पकल्पितं द्रव्यं वामुकदैवतं दक्षिणात्वेन यथानामगोत्रायेत्यादि ।

ततः ॐ देवताभ्यः ० इति त्रिःपठेत् । दीपमाच्छाद्य हस्तौ पादौ
प्रक्षाल्याचम्य इति पठेत् । अस्मिन्नाभ्युदयिकश्राद्धे मया यत्कृतं तत्सुकृतमस्तु
यत्र कृतं तत् श्रीविष्णोः प्रसादात् ब्राह्मणवचनात्सर्वं परिपूर्णमस्तु, अस्तु
परिपूर्णम् इति प्रतिवचनम् । ततः कुशबटुग्रन्थीनुन्मुच्य नीवीं विस्त्रस्य
कर्मपात्रं भ्रमयित्वाचामेत् ।

पूर्वाङ्गखण्डे आभ्युदयिकश्राद्धविधिः

अच्छिद्रवाचनम्- प्रमादात्कुर्वतां कर्म०, चतुर्भिश्चचतुर्भिश्च०, आयुः प्रजां धनं विद्याम्०, ॐ यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या० इति पठित्वा ॐ अच्युताय नमः इति त्रिःपठेत् । ॐ कायेन वाचा० इति कर्मेश्वरार्पणं कुर्यात् । एतत्सर्वं श्राद्धीयं वस्तु विष्णवे प्रतिपादयामीति प्रतिपाद्य ब्राह्मणाय दद्यात् । अत्र ब्राह्मणस्य शर्मान्तम्, क्षत्रियस्य वर्मान्तम्, वैश्यस्य गुप्तान्तम्, शूद्रस्य दासान्तम्, नामेत्यवधातव्यम् । स्त्रीणां देव्यन्तं नामेति चातुर्वर्ण्यसाधारणम् ।

— इत्याभ्युदयिकश्राद्धप्रयोगः —

